

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6

Лекція

з навчальної дисципліни

«Поліцейська деонтологія»

**обов'язкова компонента освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

за темою – Професіограми юридичних професій

262 Правоохоронна діяльність (правоохоронна діяльність)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023, №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою
факультету № 6
Протокол від
25.08.2023, №5

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023, №8

Розглянуто на засіданні кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін
дисциплін факультету № 6 ХНУВС, (протокол від 18.08.2023 №8)

Розробники:

1. Доцент кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6
ХНУВС, доктор філософії за спеціальністю 081-Право, доцент Певко С. Г..

Рецензенти:

Зубенко Г.В. доцент кафедри конституційного, муніципального і міжнародного
права юридичного факультету Харківського національного університету ім.
В.Н. Каразіна, к.ю.н., доцент;

Марчук М.І. завідувач кафедри конституційного і міжнародного права
факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ,
д.ю.н., доцент

План лекції

1. Загальна характеристика професіограм юридичних професій.
2. Структура професіограм юридичних професій.

Рекомендована література:

Основна

1. Скакун О.Ф. Юридична деонтологія: Підручник. Х., 2015. 212с.
2. Управління органами Національної поліції України : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Сокурєнка ; [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О.В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка] ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: Стильна типографія, 2017. 580 с.
3. Юридична деонтологія. Від навчання до практики: навч. посіб. /[Л. В. Радовецька, С. П. Лясковська, О. О. Тихомиров та ін.]. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2019. 296 с.
4. Юридична психологія: підручник / за заг. редакцією О.М. Бандурки; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : Майдан, 2018. 684 с.

Додаткова література:

1. Гавриленко О.А., Тетерич О.М. Моральні засади професії юриста // Вісник Університету внутрішніх справ. Вип. № 3-4. 2016. 109с.
2. Грищенко Н. В. Деонтологічна складова професійної підготовки працівника поліції //Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. праць. Х.: ХНУВС. 2020. С.22-24.
3. Етикет і професійна етика поліцейського / В. М. Бесчастний, Т. В. Кононенко, Т. М. Сабельникова ; М-во внутр. справ України, Донец. юрид. ін-т. Київ : ВД Дакор, 2019. 216 с.
4. Пендюра М. М. Про деякі актуальні аспекти запровадження у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання навчальної дисципліни поліцейська деонтологія// Актуальні проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали круглого столу. Черкаси: ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2019. С. 64 – 66.

Текст лекції

1. Загальна характеристика професіограм юридичних професій.

Професіограма – це опис відносно стійких (стабільних) властивостей особистості, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Створення професіограм юридичних професій є частиною деонтологічної характеристики праці юриста.

Кожна професія, крім загальних вимог, висуває до юриста (слідчого, прокурора, судді, нотаріуса, адвоката та ін.) специфічні вимоги.

Підвищення якості праці юриста неможливе без врахування індивідуальних особливостей його особи і відповідності особистих якостей об'єктивним вимогам професії.

Професіограма є орієнтиром для підготовки юриста-спеціаліста, а також зразком для практикуючого юриста в сфері правозастосовчої, правоохоронної і контрольно-наглядової діяльності держави.

Розробка професіограм (опис професії) – це проведення детального опису найбільш поширених, основних юридичних професій із вказівкою їх характерних функцій.

Складовою частиною професіограм є психограма.

Створення професіограм юридичних професій є частиною деонтологічної характеристики праці юриста. Кожна професія, крім загальних вимог, висуває до юриста (слідчого, прокурора, судді, нотаріуса, адвоката та ін.) специфічні вимоги. Підвищення якості праці юриста неможливе без врахування індивідуальних особливостей його особи і відповідності особистих якостей об'єктивним вимогам професії.

Професіограма є орієнтиром для підготовки юриста-спеціаліста, а також зразком для практикуючого юриста в сфері правозастосовчої, правоохоронної і контрольно-наглядової діяльності держави. Розробка професіограм (опис професії) — це проведення детального опису найбільш поширених, основних юридичних професій із зазначенням їх характерних функцій. Складовою частиною професіограм є психограма.

Професіограма— це опис відносно стійких (стабільних) властивостей особи, необхідних для ефективної професійної діяльності.

У професіограмах юридичних професій виділяють такі основні аспекти (сторони) професійної діяльності юриста.

Соціальний— виражається в необхідності приймати соціально значимі рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати як захисник прав і законних інтересів громадян, організатор боротьби з правопорушеннями на дорученій ділянці, включаючи їх

профілактику, проведення правової пропаганди серед населення, а також перевиховання злочинця.

Пошуковий— полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ.

Реконструктивний— полягає в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки.

Комунікативний— відбиває сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням з людьми — колегами, справи.

Організаційний— передбачає ефективну реалізацію юристом посадових повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу.

Засвідчувальний— виражається в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків та ін.

Певним аспектом професійної діяльності юриста є технічний аспект, що виступає спочатку на рівні свідомості (у вигляді знань формально-юридичних «параметрів» права, його структури, процедур і т. п.), потім у процесі цієї діяльності (як невід'ємний її «технічний» аспект) і, нарешті, в її результаті, що проступає в юридико-технічній якості акта, системі законодавства й ін.

Зазначені аспекти характеризують професійну діяльність будь-якого юриста, проте зміст і значимість їх повинні визначатися стосовно до конкретної юридичної професії. У кожній із професій ці аспекти діяльності юриста виявляються в різному «наборі», діють з неоднаковою інтенсивністю. В залежності від особистих якостей юриста вони набувають своєрідного, неповторного характеру.

Професіограми працівників органів внутрішніх справ (слідчого, оперуповноваженого, дільничного інспектора, працівника ДАІ).

Професіограма слідчого

Соціальний аспект діяльності слідчого виражається в тому, що він:

- притягає до відповідальності осіб, що вчинили суспільно небезпечні діяння;

- здійснює профілактику правопорушень, з'ясовує причини й умови злочинності;

- сприяє відновленню порушених прав і охоронюваних законом свобод і інтересів фізичних та юридичних осіб.

Соціальний аспект слідчої роботи вимагає від слідчого таких особистісних якостей:

- справедливості («Законним може бути тільки справедливе рішення. Несправедливість не може бути законною»);

- непримиренного відношення до злочинності в будь-яких її проявах;

- гуманізму;

- безкомпромісності;

- наполегливості;

- здатності поставити себе на місце іншого

Пошуковий аспект діяльності слідчого виражається в установленні фактів, що мають значення для всебічного повного й об'єктивного розгляду і вирішення кримінальних справ:

1) відшукує і фіксує сліди вчиненого злочину (разом з експертом-криміналістом);

2) здійснює обшук з метою знаходження слідів знарядь злочину, речей і цінностей, добутих злочинним шляхом, а також інших предметів і документів, що мають значення для справи, при наявності достатніх даних про місце або конкретну особу, що вчинила злочин;

3) вилучає труп з місця поховання для судово-медичного дослідження з метою уточнення визначених даних (ексгумація трупа);

4) робить виїмки предметів і документів, що мають значення для справи, при наявності точних даних про особу або місце її перебування;

5) витребує джерела доказів: направляє вимоги (письмовий запит) особі або організації; відображає факти доставки потрібного об'єкта і його індивідуальних ознак в матеріалах справи; прилучає об'єкт до справи й ін.

Пошуковий аспект діяльності слідчого ускладнюється тим, що:

а) досліджуваний фактичний матеріал найчастіше носить схований, швидко минулий (латентний) характер; б) особи, котрі залучаються до розслідування, можуть не сприяти встановленню істини, а активно перешкоджати роботі правоохоронних органів; для подолання цих перешкод доводиться застосовувати примус.

Пошукова діяльність слідчого вимагає таких морально-ділових і фізичних якостей: знання законодавства; цілеспрямованості; витривалості; спостережливості - вміння виділяти криміналістичну значиму інформацію на місці події й в інших умовах; концентрації уваги та її стійкості; дотримування конспірації і таємниці службових секретів; знання криміналістичної тактики і техніки; володіння арсеналом процесуальних прийомів і навичок розслідування; володіння табельною зброєю і прийомами самооборони.

Більш широке використання витребування (що є можливим після законодавчого встановлення процедурних правил) у ряді випадків зробить непотрібним проведення вилучення — дії, що являє собою вторгнення в сферу особистих інтересів громадян і містить обмеження їх особистих прав.

Реконструктивний аспект діяльності слідчого (переробка величезної і суперечливої інформації, ухвалення рішення) включає такі слідчі версії:

- реконструкцію обстановки й обставин події у формі слідчого експерименту і повторного огляду показань на місці (аналіз і синтез отриманої інформації);

- реконструкцію, тобто дослідження особи злочинця в її розвитку (вивчення механізму утворення злочинного наміру, злочинної установки, дослідження суб'єктивного відношення злочинця до вчиненого діяння);

- формулювання робочої гіпотези; оцінка доказів, що заснована на повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їхній сукупності, керуючись законом;

- узагальнюючі мотивовані (виключають протиріччя) остаточні висновки по конкретній справі про необхідність залучення особи в якості обвинувачуваного або (за згодою прокурора) звільнення від кримінальної

відповідальності, закритті справи, що оформлені у вигляді постанови, яка направляється в суд.

Реконструктивний аспект слідчої діяльності припускає наявність таких якостей: психологічної витривалості; активної уяви; логіки мислення; інтуїції; об'єктивності — високого рівня самоперевірки; творчого підходу; уваги до подробиць; безпристрасності і неупередженості.

Комунікативний аспект діяльності слідчого полягає в тому, що при офіційному характері постійного спілкування з людьми він повинний стимулювати процес обміну інформацією і домогтися неформального відношення з боку учасників розслідуваної справи:

- підозрюваного;**
- обвинувачуваного під час допитів з метою виявлення спільників і т. п.;**
- трудового колективу, громадськості, добровільних помічників, очевидців;**
- потерпілих;**
- колег з органів дізнання, інших правоохоронних органів з метою швидкого і повного розкриття злочину і встановлення винних та ін.**

Комунікативний аспект діяльності слідчого вимагає таких особистих і професійних якостей:

- уміння установити контакт і уникати обговорення питань, що традиційно викликають розбіжності, наприклад вести розмову про політику, релігію;**
- уміння здійснювати контроль над ходом бесіди (допиту);**
- уміння виявити співчуття, коли це доречно;**
- наполегливості;**
- витримки;**
- психологічної спостережливості — уміння уловлювати правду і неправду у відповідях, встановлювати істину;**
- принциповості;**

- володіння акторськими даними: здатністю зобразити гнів, страх, радість та інші емоції поза зв'язком з ходом своїх ширих міркувань і не розкриваючи своїх справжніх емоцій у кожному випадку;

- поважного ставлення до співрозмовника (не можна принижувати його гідність, погляди або применшувати отриману від нього інформацію);

- емоційної стійкості;

- особистих якостей лідера

Організаційний аспект діяльності слідчого виражається в плануванні: власної роботи протягом робочого дня, тижня; проведення затримки підозрюваного, організації обшуку, очної ставки, ходу допиту і ретельної підготовки до нього; діяльності, пов'язаної з юридичною справою в умовах ненормованого робочого дня (у випадку звернення в різні установи, організації, до посадових осіб) — ні одна година свого і чужого часу не повинні бути згаяні марно; спільної роботи з колегами і всіма учасниками справи, оскільки в процесі досудового слідства він очолює і координує діяльність: оперуповноважених, експертів, фахівців, відповідає за кінцевий результат розслідування.

Слідчий повинний уміти швидко сформувати групу людей, з якими йому необхідно взаємодіяти під час розслідування справи або одержати додаткову інформацію. Наприклад, при підготовці до огляду магазину, з якого шляхом злому вчинена крадіжка, слідчий включає в групу фахівця-криміналіста, працівників кримінального розшуку, собаківника із собакою і понятих, а також викликає на місце дільничного інспектора, представника охорони і сторожа магазину, техніку по сигналізації, представника адміністрації магазину.

Організаційний аспект діяльності слідчого припускає наявність, як мінімум, таких якостей: здатності здійснювати довгострокове і поточне планування; абстрактного мислення; пунктуальності; оперативності в думках і діях; здатності взяти відповідальність на себе; наявності авторитету й уміння його підтримувати; відповідального відношення до дорученої справи; обов'язковості.

Засвідчувальний аспект діяльності слідчого виражається в належному і своєчасному складанні процесуальних документів на кожному етапі розслідування справи:

- постанови про порушення справи, копія якої повинна бути направлена прокуророві не пізніше тижня;

- протоколу слідчої дії¹;
- мотивованої постанови (за згодою прокурора) про направлення справи в суд, для звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- постанови про залучення особи в якості обвинувачуваного й ін.

Зміст і процедура слідчих та інших процесуальних дій оформляється відповідно до вимог, установлених кримінально-процесуальним кодексом.

Для засвідчувального аспекту діяльності слідчого важливі такі нормативи культури:

- знання поточного законодавства і його офіційного тлумачення, а також юридичної практики в сфері процесуальних рішень слідства;
- уміння і навички швидкого перекладу усного мовлення в чітку письмову форму — складання процесуальної документації;
- володіння елементарними навичками поводження з оргтехнікою (машинопис, персональний комп'ютер, спецтехніка);
- знання принципів і особливостей діловодства;
- акуратність;
- високий ступінь формалізації дій

Достатній розвиток професійних якостей, необхідних слідчому, дозволяє йому успішно переборювати емоційні і фізичні навантаження при здійсненні юридичної діяльності, що має високу моральну відповідальність перед особою і суспільством.

Професіограма юриста - це багаторівнева ієрархічна структура, яка відображає всі основні сторони його професійної діяльності, а також особистісні якості та навички, які реалізуються в цій діяльності.

Створення професіограм юридичної професії є частиною деонтологічної характеристики праці юриста. Кожна юридична професія, крім загальних вимог, пред'являє до юриста-практику - слідчому, прокурору, судді, нотаріуса, арбітру і іншим - специфічні вимоги. Підвищення якості праці юриста неможливо без урахування індивідуальних особливостей його особистості та відповідності особистісних якостей об'єктивним вимогам даної професії.

Головними характеристиками поняття "професіограма" є її тип і зміст. Відповідно до типологією професій Е. А. Клімова [2] по предмету праці виділяють п'ять типів професіограмм, зокрема:

- "людина - людина" обслуговування, навчання і виховання, управління, сервіс та послуги, правовий захист, продажу та комерція;
- "людина - техніка" - створення, конструювання, монтаж, складання, налагодження, експлуатація технічних пристроїв;
- "людина - знак" - робота з текстами, цифрами, формулами, таблицями, кресленнями, картами, схемами, звуковими сигналами;
- "людина - природа" - вивчення, спостереження, збереження живої і неживої природи, догляд за рослинами і тваринами, профілактика і їх лікування;
- "людина - художній образ" - створення, проектування, моделювання художніх творів.

Професія юриста відноситься до типу "людина - людина", оскільки пов'язана з діяльністю, де потрібні знання і вміння щодо здійснення діяльності, пов'язаної з різноманітними завданнями з надання послуг у сфері правового забезпечення та захисту прав громадян. Не можна не уточнити, що робота в сфері юридичних практик не може бути забезпечена без такого типу професіограми як "людина - знак".

Зміст професіограми характеризує суть даної професії, конкретні види робіт співробітника, умови праці, вимоги, що пред'являються до рівня підготовки працівників, здібності, необхідні для успішного оволодіння професією, умови працевлаштування володаря даної професії, можливу заробітну плату, можливості для кар'єрного зростання та ін. Як найбільш загального підходу до змісту професіограми можна навести такий приклад:

- 1) презентація професії - загальні відомості, вид економічної діяльності, поширеність, варіанти спеціалізації, перспективи розвитку професії;
- 2) тип професії - предмет праці;
- 3) клас професії - характер праці, ступінь складності і кваліфікації;
- 4) зміст діяльності - характеристика процесу праці, види професійних труднощів, форми організації праці, характер соціальних зв'язків, робоче місце;
- 5) вимоги до знань і вмінь фахівця - знання, вміння, навички; загальний рівень інтелекту; ступінь володіння словом, числом; просторова орієнтація; моторна координація; схильність до дослідницької діяльності; специфічні особливості;
- 6) вимоги до індивідуальних особливостей фахівця - сприйняття, мислення, увагу, пам'ять; емоційно-вольові якості; ділові якості;

7) якості, що перешкоджають ефективності професійної діяльності, - особистісні і медичні;

8) умови праці - мікрокліматичні умови; освітлення і температура; режим праці і відпочинку; травматизм і професійні захворювання; робота в приміщенні або на повітрі; монотонність і темп праці; медичні показання; пільги і компенсації;

9) шляху отримання професії - типи навчальних закладів; форми підготовки; тривалість навчання; умови вступу; рівень отриманої кваліфікації;

10) перспективи кар'єрного росту.

2. Структура професіограм юридичних професій.

У структурі професіограм юридичних професій виділяють такі основні елементи (аспекти, сторони) професійної діяльності юриста як:

- *соціальний,*
- *пошуковий,*
- *реконструктивний,*
- *комунікативний,*
- *організаційний,*
- *засвідчувальний.*

Соціальний аспект професіограм виражається в необхідності приймати соціально значимі рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати як захисник прав і законних інтересів громадян, організатор боротьби з правопорушеннями на дорученій ділянці, включаючи їх профілактику, проведення правової пропаганди серед населення, а також перевиховання злочинця.

Пошуковий аспект професіограм полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ.

Реконструктивний аспект професіограм полягає в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки.

Комунікативний аспект професіограм відбиває сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням з людьми – колегами, клієнтами, учасниками справи і всіма тими, хто має відношення до справи.

Організаційний аспект професіограм передбачає ефективну реалізацію юристом посадових повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу.

Засвідчувальний аспект професіограм виражається в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків та ін.

Певним аспектом професійної діяльності юриста є технічний аспект, що виступає спочатку на рівні свідомості (у виді знань формально-юридичних «параметрів» права, його структури, процедур і т.п.), потім у процесі цієї

діяльності (як невід'ємний її «технічний» аспект) і, нарешті, в її результаті, що проступає в юридико-технічній якості акта, системі законодавства й ін.

Зазначені аспекти характеризують професійну діяльність будь-якого юриста, проте, зміст і значимість їх повинні визначатися стосовно до конкретної юридичної професії. У кожній із професій ці аспекти діяльності юриста виявляються в різних «наборі», діють з неоднаковою інтенсивністю. В залежності від особистих якостей юриста вони набувають своєрідного, неповторного характеру.

Розгляд професіограм у нижче запропонованій послідовності аж ніяк не означає, що перші юридичні професії мають пріоритет над іншими. Всі професії юриста покликані стояти на сторожі соціальних цінностей особи, суспільства і держави, і тому кожна з них має своє особливе і важливе значення для затвердження цих цінностей.